

YETKİLİ DÖVİZ BÜROLARININ KURULUŞU, VERGİLENDİRİLMESİ VE MUHASEBE İŞLEMLERİ

Alpay GÜRAYDIN (*)

I - GİRİŞ

Ülkemizde döviz büroları olarak bilinen Anonim Şirket şeklinde kurulan müesseselerin kuruluşları Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın ön izin ve iznine bağlı olup, çalışma usul ve esasları da yine Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakanlığın yaptığı yasal düzenlemelerle belirlenmektedir.

Yetkili döviz bürolarının kurulmaları, şube açmaları, faaliyetleri ve denetimleri de; Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara ilişkin en son çıkarılan 2002-32/27 sayılı tebliğ ile düzenlenmiştir.

Döviz büroları; dövize ilişkin işlemler dışında kıymetli maden (altın alım satımı gibi), taş ve eşyalara ilişkin işlemler de yapabilmektedir.

Biz de bu yazımızda vergi kayıp ve kaçağının fazla olduğu döviz bürolarının vergi kanunları açısından durumunu ve muhasebe kayıtlarının nasıl olması gerektiği konularını açıklayacağız.

II-DÖVİZ BÜROLARININ FAALİYETE GEÇEBİLMESİ İÇİN ŞARTLAR NELERDİR?

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara ilişkin 2002-32/27 seri numaralı Tebliğin 4. maddesine göre kurulmasına izin verilecek yetkili müesseselerin;

1-Anonim şirket şeklinde olması,

2-Faaliyetlerinin genellikle yetkili müesseselerin faaliyet konuları ile sınırlı olması,

3- Müsteşarlıkça belirlenmiş olan 250.000,00 YTL lik ödenmiş sermayelerinin olması (Merkez ve şubelerinin ayrı ayrı dikkate alınması gerekir.)

4- T.C Ziraat Bankası'na müsteşarlıkça belirlenen 80.000 Euro tutarında döviz teminatı yatırılması (bankaya yatırılan bu teminata faiz ödenmez.),

5- Kuruluş ana sözleşmelerinin, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında mevzuat hükümlerine uygun olması,

6- Kurucularının, müflis, konkordato ilan etmiş veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi; ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yada zimmet, nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devler sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymiş bulunmaması,

7- Hisse senetlerinin nama yazılı olması ve nakit karşılığı çıkarılması (Hisse devirleri müsteşarlığın iznine tabi olup, faaliyet izni verildikten sonra 1 yıl geçmedikçe hisse devri yapılamaz.)

8- Şirketi temsile ve idareye yetkili olanlardan en az birinin yüksek öğretim kurumlarından mezun ve mali konularda deneyimli olması,

9- Faaliyetin müsteşarlığın izin verdiği işyeri ve şubeler dışında yapılmaması, şarttır.

III-KURULUŞ İZNİ ALINMASI İÇİN YAPILACAK İŞLEMLER:

A-Müsteşarlığa Yapılacak Başvuru Aşaması:

Yetkili müessese kurulması için Hazine Müsteşarlığı'na

(*) Vergi Denetmeni

hitaben bir başvuru dilekçesi yazılması gerekir ve bu dilekçeye de;

-Ortaklık kuruluş ana sözleşmesinin bir örneği,

-Her bir kurucu ortak için; Asliye Ticaret Mahkemesinden alınacak müflis olmadıklarına dair belge, Konkordato ilan etmediklerine dair İcra tetkik mercii hakimliğinden alınacak belge, arşiv kayıtlarını da içerecek şekilde cumhuriyet savcılığından yada adli sicil-den alınacak sabıka kayıt belgesi, vergi dairesinden alınacak borcu yoktur yazısı, ayrıntılı özgeçmişler, noterden alınacak imza beyannamesi,

- Müsteşarlıkça gerekli görülecek diğer bilgi ve belgelerin de eklenmesi zorunludur.

B- Ön İzin Aşaması:

Yukarıda açıklandığı şekilde belgeler ile ön izin almak üzere müsteşarlığa başvuruda bulunulduktan sonra; başvuruları uygun görülenlere TTK hükümleri çerçevesinde Anonim şirket kurmaları için öz izin verilir.

Ön izin alan kurucular, henüz döviz alım satım faaliyetinde bulunamazlar. Eğer bu aşamada döviz alım satımı yapanlar olursa ön izinleri müsteşarlıkça iptal edilir.

C- Faaliyete Geçiş Aşaması:

Kurucular, ön izin tarihinden itibaren 90 gün içinde yetkili döviz müessesesinin kuruluş işlemlerini tamamlayarak faaliyet izni almak üzere Müsteşarlığa dilekçe ile başvuruda bulunurlar. Bu başvuru dilekçesine;

- Ticaret Sicili Gazetesinin bir nüshası,

- Ortaklar tarafından şirket ana sözleşmesinde taahhüt edilen asgari şirket sermayesinin nakden ve tek seferde ödendiğini gösterir bankadan alınacak belge,

- Kurulmuş olan şirket için 80.000 Euro'nun şirket adına T.C Ziraat Bankası'na yatırıldığını ispat eden belge,

- Şirketi idare ve temsil ile görevlendirilen yöneticilerin öğrenim durumlarını gösterir belge ve özgeçmişleri,

- İstihdam edilecek personel sayısı ve işyerinin teknik donanım durumu ile ilgili bilgiler,

- Faaliyette bulunulacak ilin valiliğince düzenlenen, işyerinin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösterir belge, eklenir. Müsteşarlıkça da durumu uygun görülenlere faaliyette bulunma izni verilerek, şirket adına "Yetkili Müessese İzin Belgesi" düzenlenir. Bu belge de işyerinde herkesin görebileceği yere asılır.

IV-ŞUBE ACILIŞI VE GEREKLİ İŞLEMLER:

2002/32-27 sayılı tebliğin 8. maddesine göre yetkili müesseselerce merkezlerine ilaveten şube açılmak istendiğinde yine müsteşarlıktan öz izin alınması icap eder. Bu başvuru da yönetim kurulu kararı ve şube açılmasını gerektirecek nedenleri belirten bir raporun eklenmesi de zorunludur.

Durumları uygun görülenlere şube açma izni verilir.

Şube açma iznini müteakip 90 gün içerisinde;

a-Her bir şube için; yukarıda açıklanan belirtilen asgari ödenmiş sermayeye 250.000,00 YTL ilave edildiğine ilişkin Ticaret Sicili Gazetesi ve artırılan sermayenin tamamının ödendiğini gösterir bankadan alınacak belgenin,

b-80.000 Euronun şirket adına T.C Ziraat Bankası'na yatırıldığını ispat eden belgenin,

c- Faaliyette bulunulacak ilin valiliğince düzenlenen, işyerinin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösterir belgenin,

d- Ticaret Sicili Gazetesinin bir nüshasının,

e-Şubeyi temsil ve idareye ehil olan, yüksek öğrenim kurumlarından mezun ve mali konularda deneyimli bir yöneticinin atandığına dair yönetim kurulu kararının ve bu kişinin öğrenim durumunu gösterir belge ve özgeçmişinin tevdi edilmesi sonrasında; faaliyette geçmesi uygun görülenlere müsteşarlıkça "şube izin belgesi" verilir. Şubeler ancak bu izin alındıktan sonra faaliyete başlayabilir.

V-YETKİLİ DÖVİZ BÜROLARININ FAALİYET

KONULARI NELERDİR?

a- Merkez Bankasınca alım satım konusu yapılan efektifleri (dövizleri) almak ve satmak,

b- Efektifleri daha küçük veya daha büyük küpürlerle veya ayrı cinsteki efektiflerle değiştirmek,

c- Merkez Bankasınca tespit edilen usul ve esaslar çerçevesince döviz çeklerini satın almak,

d- Merkez Bankası bünyesinde kurulan Döviz ve efektif piyasalarında, öngörülen şartları yerine getirmek şartıyla Merkez bankasınca belirlenen esas ve usuller çerçevesince döviz ve efektif alım satımı yapmak,

e- Kıymetli madenler Borsasına üye almak kaydıyla, ilgili yönetmelik ve mevzuat hükümleri çerçevesinde işlenmemiş kıymetli madenlerin ithalini ve borsada bu madenlere ilişkin işlemleri yapmak,

"Yetkili müesseseler yukarıda belirtilen işlemler dışındaki faaliyetlerde bulunamazlar, bu madde hükümlerine aykırı faaliyette bulunduğu tespit edilen yetkili müessesenin faaliyet izni Müsteşarlıkça iptal edilir."

VI- HESAP VE BELGE DÜZENİ İLE İLGİLİ

HÜKÜMLER VE YAPTIRIMLARI:

Yetkili müesseseler, Türk Parasının Kıymetini Koruma ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde faaliyetlerde bulunurlar;

1- Yetkili müesseseler, TTK ve VUK'na göre işletmenin ihtiyacına uygun 1. sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter ve kayıtları tutmak zorundadırlar,

2- Merkez Bankası'nca belirlenen esaslar dahilinde her bir işlem itibarıyla döviz alımlarında "Döviz Alım Belgesi", döviz satışlarında ise, "Döviz satım Belgesi" düzenlenirler. Döviz alım ve satım işlemlerini kayıt dışı bırakamazlar ve mahiyetlerine uygun düşmeyen şekilde muhasebeleştiremezler,

3- Yetkili müesseseler, bir takvim yılı içinde merkez ve şubelerinin her biri için en az 3 milyon ABD doları veya karşılığı döviz tutarında döviz alış işlemi gerçekleştirmek zorundadırlar,

4- Yetkili müesseseler, satın aldıkları dövizleri Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar ve bu karara ilişkin Merkez Bankası genelgeleri ile tespit edilen oran ve esaslar dahilinde anılan Bankaya devrederler.

"Bu hükümlere aykırı işlem yaptığı tespit edilen yetkili müesseseler hakkında, 1567 sayılı Türk parası Kıymetini Koruma hakkında kanuna istinaden yasal kovuşturmayla geçilir, Ayrıca yetkili müesseseler 32 Sayılı kararın 21. maddesi uyarınca ilke tespit uyarılır, mevzuat hükümlerine aykırı işlemlerin ilk tespitten itibaren bir yıl içinde ikinci defa tespit edilmesi halinde, 15 gün, üçüncü tespitte ise 30 gün süreyle geçici olarak döviz alım satım faaliyeti ilgili valilik aracılığı ile durdurulur. Dördüncü tespitte ise yetkili müessese faaliyet izni Müsteşarlıkça iptal edilir."

Faaliyet izni iptal edilen yetkili müesseselerin; "Yetkili Müessese İzin Belgesi" ni ve "Şube İzin belgesi"ni Müsteşarlıkça verilen süre dahilinde iade etmemeleri veya faaliyetlerine devam etmeleri halinde haklarında yasal kovuşturmayla geçilir.

VII-DÖVİZ BÜROLARININ VERGİ KANUNLARI KARŞISINDA DURUMU:

1- Kurumlar Vergisi Kanunu Açısından:

Döviz büroları; A.Ş. olarak kurulduğundan kurumlar vergisi mükellefi olup, kurumlar vergisine tabidir. Bunlar için bir istisna ve muafiyet hükmü mevcut olmayıp, döviz veya efektif alım-satımlarına göre kazançlarını hesaplayıp bu kazançları üzerinden kurumlar vergisi ödemek zorundadırlar.

2- KDV Kanunu Açısından:

Döviz bürolarının dövizle ilişkin işlemleri; KDV kanunu'nun 17/e-g bentleri uyarınca KDV'den istisna edilmiştir. 17/4-e bendinde banka ve sigorta muameleleri kapsamındaki işlemler ile sigorta, acente ve brokajların sigorta muamelesine ilişkin işlemleri, "g" bendinde ise külçe altın, döviz, para, damga pulu, taahhüt pulu hisse senedi ve tahvil teslimleri KDV den istisna kılınmıştır.

3- Vergi Usul kanunu Açısından:

Döviz büroları bilanço esasına göre defter tutmak zorundadırlar. Döviz alış ve satışlarını da Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı'nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesince en az iki örnek düzenleyecekleri "döviz alım belgesi" ve "döviz satım belgesi" ile belgelendirirler.

Ayrıca 19.6.2001 tarihli 2 seri numaralı Vergi Kimlik Numarası genel tebliğine göre; 3.000 ABD Doları veya muadili efektif/döviz alım satım işlemlerinde müşterilerinin doğru tespit edilmiş olması ve vergi kimlik numaralarının belgelere yazılması şarttır.

Döviz alım veya döviz satım belgesi düzenlemedikleri takdirde ise, VUK'nun 353/2 maddesi gereğince en az 139,00 YTL tutarında özel usulsüzlük cezasına muhatap olurlar.

Ayrıca yetkili döviz büroları VUK'nun 323 ve 324 seri numaralı tebliğ hükümlerine göre 8.000,00 YTL'yi aşan ödemeleri için banka veya finans kurumlarını kullanmak zorunda da değildir.

4- Damga Vergisi Kanunu Açısından:

Damga vergisi kanunu'nun 12. maddesinde; "Damga vergisine tabi kağıtlarda yazılı yabancı paralar Maliye Bakanlığınca tayin ve ilan edilecek fiyat üzerinden Türk parasına çevrilerek ona göre damga vergisi alınır." Hükmü mevcuttur.

Bakanlık yaptığı son düzenleme ile yabancı paraların türk parasına çevrilmesinde T.C. Merkez Bankası'nın duyurduğu döviz satış kurlarının esas alınması gerektiğini belirtmiştir.

Döviz alım ve satım belgeleri damga vergisinden istisna edilmişken, dövize ilişkin türev piyasa işlemlerinden borsaya bağlı olarak veya borsa dışında yapılmasından doğan sözleşmeler ise damga vergisine tabidir.

5- Harçlar Kanunu Açısından;

Döviz bürolarının kuruluş izin belgeleri ile açacakları şubeler için düzenlenen belgeleri maktu oranda harca tabidir. Kuruluş izin belgeleri için her yıl maktu oranda harç alınmakta olup, her yıl yeniden değerlendirme oranında bu tutar artırılmaktadır.

6- BSMV Açısından;

6802 sayılı Gider vergileri Kanunu'nun 28. maddesinde banka ve sigorta şirketlerinin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları bütün muameleler nedeniyle kendi nam ve hesaplarına aldıkları paralar BSMV'ne tabidir.

Döviz büroları bir banka muamelesi olan efektif veya döviz alım satımını devamlı olarak yaptıklarından gider vergileri kanununun 28. maddesinin 2. fıkrasında sözü edilen banker sayılacaktır ve BSMV'nin kanununu mükellefidirler. Banka ve sigorta muameleleri vergisi yabancı para alım ve satım işlemlerinde satış bedeli üzerinden alınmaktadır. Yani matrah yabancı paranın satış tutarıdır.

Banka ve sigorta muamelelerinde vergi oranı %5, bankalar arası mevduat muamelelerinde oran %1 ve kambiyo muamelelerinde oran ise % 0,1 dir. Sonuç olarak kambiyo muamelesi olan döviz satışlarında verginin oranı % 0,1 olarak uygulanacaktır.

VIII- DÖVİZ BÜROLARININ DÖNEM SONU DEĞERLEMESİ:

Döviz bürolarında dönem sonu işlemleri sırasında işletmede kayıtlı bulunan ve satılmayıp da henüz elde mevcut bulunan dövizin değerlemesinde iki ayrı durum mevcuttur.

Dönem sonunda döviz; VUK'nun 274. maddesine göre mi, 280. maddesine göre mi değerlemeye tabi olacaktır. Ayrıca Ziraat Bankası'na yatırılan 80.000 Euro tutarındaki depozito tutarı değerlemeye tabi olacak mıdır?

Döviz büroları faaliyet olarak efektif-döviz alım satımı yaptıklarından döviz alışlarını da 153 Ticari Mallar Hesabında takip ederler. Bu durumda dönem sonu döviz stoklarını da VUK 274. maddesine göre "Maliyet bedeli ölçüsü" ne göre mi değerlemeye tabi tutmalıdır.

Halbuki VUK 280. maddesine göre dönem sonunda ki mevcut yabancı paraların "borsa rayici" ile değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. VUK'nun 3. maddesinde işlemlerin gerçek mahiyetinin esas olduğu belirtildiğine göre; Döviz alışları 153 Ticari mallar hesabında muhasebeleştirilse bile dönem sonu değerlemesi için Borsa Rayici kullanılması gerekir. Ülkemizde kambiyo borsası da bulunmadığına göre; bu durumda değerlemede dikkate alınacak kur; Maliye Bakanlığı'nca tespit edilen kur olacaktır.

Yukarıda ki bölümlerde açıklanan 2002/32-27 sayılı genel tebliğe göre; Ziraat Bankasında zorunlu olarak bloke ettirilen 80.000 Euro tutarındaki depozito için ise; VUK 280. maddeye göre değerlendirme yapılması ve hesaplanan gider-gelir tutarının da 646 kambiyo Karları yada 656 Kambiyo Zararları Hesabında izlenmesi gerekir.

VUK'nun 280. maddesine göre; değerlemeye tabi tutulacak olan yabancı paraların borsa rayici ile değerlemeye tabi tutulması gerekir. Bu sebeple dönem sonlarında mevcut efektiflerin değerlemesi, T.C. Merkez Bankası'nca belirlenen o günkü efektif alış kuru üzerinden işlem yapılacaktır.

IX- DÖVİZ BÜROLARININ MUHASEBE KAYITLARI:

Döviz bürolarının döviz ve efektif alım satımları normal bir ticari faaliyet olup, satın alınan efektif ve döviz alış bedeli ile 153 Ticari Mallar Hesabına borç, satılması yada işletmeden herhangi bir sebeple çekilmesi durumunda da 600 Yurt İçi Satışlar Hesabına alacak yazılması gerekir.

ÖRNEK-1:

X Döviz ve Altın Ticaret A.Ş tarafından 1.6.2004 tarihinde 80.000 Euro tutarındaki teminat Ziraat Bankası'na yatırılmıştır. (1 Euro = 1.500.000 TL)

1.6.2004	
226 Verilen depozito ve Teminatlar Hs.	120.000.000.000
100 Kasa Hs.	120.000.000.000
01 Merkez kasa	

MAKALELER

ÖRNEK-2:

1.500.000 TL kur üzerinden 1.000 Euro ve
1.200.000 TL kur üzerinden de 2.000 ABD Doları
15.06.2004 tarihinde alınmıştır.

15.06.2004	
153 Ticari Mallar Hs.	3.900.000.000
01 Euro (1.000x1.500.000)	
02 ABD Doları (2.000 x 1.200.000)	
100 Kasa Hs.	3.900.000.000

ÖRNEK-3:

1.600.000 TL kur üzerinden 500 Euro ve 1.300.000
TL kur üzerinden de 1.000 ABD Doları 15.07.2004 ta-
rihinde satılmıştır.

15.07.2004	
100 Kasa Hs.	2.100.000.000
600 Yurt İçi Satışlar Hs.	2.097.900.000
01-Euro (500x1.600.000)	
02-ABD Doları (1.000 x 1.300.000)	
360 Ödenecek vergi ve Fonlar Hs.	2.100.000
01-BSMV (2.100.000.000 x % 0,1)	

Dönem sonunda yapılacak maliyet kaydı ise aşağı-
daki şekilde olacaktır.

31.12.2004	
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti Hs.	
	1.950.000.000
01-Euro (500 x 1.500.000 TL)	
02-ABD Doları (1000 x 1.200.000 TL)	
153 Ticari Mallar Hs.	1.950.000.000

X- KAYNAKÇA:

- 1- Tek Düzen Muhasebe Sistemi (Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN)
- 2- Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 32 sayılı karara ilişkin 2002/32-27 sayılı tebliğ,
- 3- Tüm vergi kanunları (Oluş yayıncılık-2005)
- 4- BSMV Kanunu ve Tebliğleri